

Η αμηχανία μπροστά στον τοίχο: το Πρόγραμμα και οι κοινότητες των Τσιγγάνων
Γεια σας. Εγώ είμαι καινούργιος στη Θεσσαλία· οι εκατέρωθέν μου καθήμενοι
προϋπήρξαν εμού. Να ξεκινήσω, λοιπόν, την αναφορά μου, προσπαθώντας να θέσω
το πρόβλημα με έναν τρόπο γκροτέσκο.

Στην Αλεξανδρούπολη –σημειώνω ότι στη Θράκη ανήκω εκ πεποιθήσεως,
παρόλο που είμαι ηπειρώτης– σε μια έρευνα που διεξήχθη ανάμεσα στους
μουσουλμάνους Τσιγγάνους –όσοι ξέρουν την περιοχή γνωρίζουν ότι αυτοί ζούνε
αμέσως μετά τις γραμμές του τρένου που τους χωρίζει από το κύριο σώμα της
πόλης– ένας Τσιγγάνος, ο οποίος έχει μαγαζί στο κέντρο της πόλης, απολαμβάνει
το σεβασμό των Χριστιανών, αλλά και των Τσιγγάνων, και μένει στο Μεχαμάρ,
στην έρευνά μου απάντησε σε σχετικό ερώτημα για το πώς θα γίνει η ένταξη των
Τσιγγάνων στον ιστό της πόλης, με τον εξής τρόπο: «Το κασιόκι, αν πηδήσει το
μαντρί, θα βρει να φάει πολύ». Αυτή η φράση αποτέλεσε και ένα τμήμα άρθρου
μου στο περιοδικό «Εθνολογία». Η γκροτέσκο απάντηση του πληροφορητή θέτει
δύο ζητήματα.

Το πρώτο από αυτά είναι ότι ο πληροφορητής θεωρεί πως υπάρχει ένα
μαντρί. Και έχει σημασία η αναπαράσταση των κοινωνικών σχέσεων στο μυαλό
κάποιων ανθρώπων, το πώς βλέπουν, δηλαδή τα πράγματα, αν θελήσει κανείς να
κάνει παρέμβαση. Γίνεται λόγος, λοιπόν, για ένα τείχος που ορθώνεται ανάμεσα
στους Τσιγγάνους και το κύριο σώμα της πόλης, της Αλεξανδρούπολης. Ασφαλώς –
αν και δεν είναι της ώρας να το κουβεντιάσουμε εκτενώς– πρόκειται για τείχη που
έτσι και αλλιώς ορθώνονται σε όλους τους πληθυσμούς αλλά σε μερικούς είναι πιο
έντονα, άσχετα από το αν είναι ορατά ή όχι. Πρόκειται για τείχη που υφαίνονται
από μια ποικιλία κοινωνικών λόγων: τη θέση στην παραγωγική διαδικασία, την
εμπορική μετακίνηση, τις στεγαστικές συνθήκες, την εκπαίδευση, το φόβο του
άλλου.

Το δεύτερο ζήτημα αφορά στην ατομική επιλογή. Ο πληροφορητής με
αφετηρία το δικό του παράδειγμα, το ότι κατόρθωσε να πηδήσει το τείχος και να
ενταχθεί στο κύριο σώμα της πόλης, πιστεύει ότι αυτό το τείχος είναι στα μυαλά
των ανθρώπων, στην αδιαφορία τους να δημιουργήσουν τις απαραίτητες
προϋποθέσεις για τους εαυτούς τους και τα παιδιά τους, ώστε να ξεφύγουν από το
κοινωνικό περιθώριο. Προφανώς, η άποψή του δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή, με

δεδομένο ότι και η ατομική βούληση διαμορφώνεται σε συγκεκριμένες κοινωνικές συνθήκες. Με την άποψη του πληροφορητή πάντως δε συμφωνούν και οι άλλοι κάτοικοι του οικισμού. Κατανοούν την ανάγκη για τη διαμόρφωση των αναγκαίων κοινωνικών συνθηκών για να πετύχουν την ένταξη, ιδρύοντας π.χ. το σύλλογό τους, μέσα από τον οποίο προσπαθούν να δημιουργήσουν προϋποθέσεις ισότιμης ένταξης και στη σχολική διαδικασία. Πληροφοριακά να σας πω ότι πολλοί γονείς θεωρούν διαδικασία ισότιμης ένταξης το να μη στείλουν τα παιδιά τους στο μειονοτικό σχολείο αλλά στα άλλα σχολεία της πόλης, τα μη μειονοτικά σχολεία. Όπως ίσως γνωρίζετε, στη Θράκη υπάρχει το πρόβλημα ότι όλα τα μειονοτικά σχολεία ανήκουν στο Υπουργείο Εξωτερικών.

Το Πρόγραμμα έχει ως στόχο αφενός να βάλει τα παιδιά στο σχολείο, αφετέρου να τα κρατήσει, να μην υπάρχει διαρροή αλλά να υπάρχει τακτικότητα στη φοίτηση. Αυτό είναι το πιο σημαντικό πρόβλημα στην τρέχουσα φάση του Προγράμματος. Είδαμε χθες, για παράδειγμα, σε ένα διάγραμμα για τη Θεσσαλονίκη ότι τόσοι μαθητές αποφοιτούν από το δημοτικό και κανένας από το γυμνάσιο. Αυτό είναι ένα ποσοτικό πρόβλημα. Η ποιοτική προσέγγιση είναι το γιατί δεν πάνε αυτά τα παιδιά στο γυμνάσιο.

Και ας κάνω μια παρένθεση εδώ. Οι Τσιγγάνοι δεν είναι μια ομοιογενής ομάδα, αλλά χωρίζονται σε κοινωνικές τάξεις, όπως όλη η κοινωνία. Έτσι, στην Αγία Βαρβάρα, στο Αλιβέρι ή στη Νέα Σμύρνη υπάρχουν άνθρωποι που έχουν λεφτά και άλλοι που δεν έχουν. Μήπως τελικά το ποιοτικό πρόβλημα στο σχολείο εκτός από την τακτικότητα της φοίτησης είναι και ο λειτουργικός αναλφαβητισμός; Αυτό πρέπει να μας απασχολήσει. Μήπως, δηλαδή, πιέζοντας αυτά τα παιδιά να πάρουν το απολυτήριο, τα εντάσσουμε με ένα στρεβλό τρόπο στο κοινωνικό σώμα, τα παραδίδουμε έρμαιο ουσιαστικά σε κάποιους αετονύχηδες, οι οποίοι θα τα χρησιμοποιήσουν ως φτηνό εργατικό δυναμικό, αφού δεν ξέρουν γράμματα;

Συχνά νιώθει κανείς μια αμηχανία και αγωνία μπροστά σε αυτή την κατάσταση για το πώς να τη χειριστεί. Έχουν γίνει αρκετά βήματα, θεαματικά αποτελέσματα στις εγγραφές –τα έχετε πει όλοι– ο ενθουσιασμός μεγαλώνει αλλά έρχεται και η απογοήτευση λόγω της διακοπής. Ξαφνικά όμως, αρχίζει και πάλι το Πρόγραμμα, εμφανίζεται μπροστά μας ο κίνδυνος της διαρροής και η αμηχανία φουντώνει.

Οι Τσιγγάνοι βέβαια, όπως είπαμε, δεν είναι κοινωνικά ομοιογενείς και είναι λάθος θεωρητικά και μεθοδολογικά να τους θεωρούμε ως τέτοιους. Όπως όλες

οι κοινωνικές ομάδες, έχουν και αυτοί τη διαστρωμάτωσή τους. Η οικονομική τους ανάπτυξη όμως δε σημαίνει απόλυτα και κοινωνική ένταξη. Σε πολλούς οικισμούς υπάρχει πλούτος, χωρίς όμως αυτό να έχει οδηγήσει απαραίτητα σε αύξηση του ρυθμού ένταξης ή τουλάχιστον σε ποιοτικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα.

Ωστόσο, δεν μπορεί κανείς να αποσυνδέσει τις στεγαστικές συνθήκες από το ρυθμό των εγγραφών και της διαρροής. Συμφωνούμε ότι η εκπαίδευση είναι ο βασικός μηχανισμός ένταξης. Φτάνει όμως, η επικέντρωση στο σχολείο, η παρέμβαση στο σχολείο; Αν ο στόχος μας είναι η εγγραφή και η μείωση της διαρροής και η διαρκής παρουσία των παιδιών στο σχολείο, τότε η επιτυχία του στόχου μας εξαρτάται από ποικίλους άλλους παράγοντες, κυρίως από την κοινωνική παρέμβαση και στον οικισμό αλλά και σε άλλους γραφειοκρατικούς μηχανισμούς ή κοινωνικούς θεσμούς, όπως δήμους κτλ., για την εξάλειψη πρώτα από όλα των άθλιων συνθηκών διαβίωσης. Τι εννοώ: Στη Νεάπολη του Βόλου, για παράδειγμα, υπάρχουν καμιά τριανταριά οικογένειες που ζουν κοντά σε στάσιμα νερά, τα οποία εγκυμονούν κινδύνους σοβαρών ασθενειών. Όμως, δε γίνεται, τίποτα, οι άνθρωποι παρακαλάνε και εμείς προσπαθούμε να δούμε τι θα γίνει. Πώς μπορεί, λοιπόν, κανείς να ενισχύσει σε αυτήν την περίπτωση την ένταξη ή την τάση προς το σχολείο, όταν οι συνθήκες είναι έτσι όπως είναι; Δεν πρέπει να υπάρξει παρέμβαση και συζήτηση των προβλημάτων με τους δημάρχους, με τους υπευθύνους; Είναι δυνατό να αφήνουν τους ανθρώπους σε τέτοιες καταστάσεις; Είναι δυνατό, για παράδειγμα, στον Τίρναβο να γίνονται εμβολιασμοί και να χρησιμοποιείται ως αίθουσα το πρόχειρο παντοπωλείο με νάιλον και να διαμαρτύρεται ο ιδιοκτήτης ότι ήθελε να πουλήσει και να μην υπάρχει ένας χώρος για τις πολλαπλές συναθροίσεις των κατοίκων; Έχω κανονίσει μια συνάντηση μέσα στο Μάιο με το δήμαρχο για να συζητήσουμε αυτό το θέμα, να αναλάβει και αυτός τις ευθύνες του. Δεν θα του επιβάλω κάτι, αλλά σαφέστατα με έμμεσο τρόπο θα τον καταστήσω υπεύθυνο για αυτά τα πράγματα. Δεν είναι δυνατό αυτούς τους ανθρώπους να τους σκεφτόμαστε μόνο σε εκλογές! Και θα σας πω ένα σχετικό περιστατικό, που συνέβη στην Αλεξανδρούπολη. Την παραμονή των εκλογών ο δήμαρχος πήγε στον οικισμό και έστησε μια κολόνα, γιατί δεν είχαν φως οι άνθρωποι, και μόλις έγιναν οι εκλογές εξαφανίστηκε η κολόνα!

Η ένταξη των Τσιγγάνων στα ευρωπαϊκά προγράμματα ανεργίας είναι ένα άλλο θέμα. Ο δήμαρχος στα Φάρσαλα μας έλεγε ότι δεν έχουν τέτοια προγράμματα, γιατί τα δίνουν στους ιδιώτες. Δε θα πρέπει να μας απασχολήσει αυτή η κατάσταση;

Ασφαλώς και θα πρέπει να εστιάσουμε στους οικισμούς, στην αλλαγή της νοοτροπίας, αλλά όλα αυτά θέλουν πολύ χρόνο, δε γίνονται σε ένα-δύο χρόνια.

Μου άρεσε η αναφορά της ομάδας των Ιωαννίνων στο φύλο. Πραγματικά, είναι ένα τεράστιο ζήτημα, το οποίο υπάρχει και στην Αλεξανδρούπολη και παντού και πρέπει να δούμε και αυτή τη διάσταση του προβλήματος.

Εμείς, λοιπόν, στη Θεσσαλία σκεφτήκαμε ότι χρειάζονται κοινωνικές παρεμβάσεις και στον οικισμό και στους κοινωνικούς φορείς και προτείναμε στο Πρόγραμμα τη δημιουργία «σχολής γονέων», ώστε να γίνονται συναντήσεις γονέων και σεμινάρια. Πιλοτικά το εφαρμόζουμε στο Αλιβέρι της Θεσσαλίας και στη Νέα Σμύρνη της Λάρισας. Όπως και να το κάνουμε, το να πάει κανείς στο σχολείο δεν αρκεί. Πρέπει να συζητήσουμε ορισμένα πράγματα με τις μανάδες, για να αντιληφθούν ότι πρέπει και εκείνες να στηρίζουν την παραμονή των παιδιών τους στα σχολεία. Έτσι, οργανώσαμε στο Αλιβέρι δύο συναντήσεις σε συνεργασία με το σύλλογο διδασκόντων του 10^{ου} Δημοτικού σχολείου, το Γραφείο Ρομ του δήμου Νέας Σμύρνης και το ΔΟΚΥΠ. Προσεχώς, θα έχουμε μία ομιλία από τη σχολική σύμβουλο προσχολικής εκπαίδευσης, η οποία θα μας μιλήσει για την ανάγκη να πάνε τα παιδιά στο νηπιαγωγείο. Και η δική μου εμπειρία λέει ότι θα πρέπει να ρίξουμε το βάρος στην προσχολική εκπαίδευση, στο νηπιαγωγείο. Γι' αυτό κάνουμε και τις ομιλίες, για να ευαισθητοποιήσουμε. Στην πρώτη συνάντηση ήρθαν λίγες γυναίκες και υπήρχε λόγος γι' αυτό: Εμείς βάλουμε τη συνάντηση το απόγευμα στις έξι. Τότε, όμως, προβάλλεται ένα συγκεκριμένο σήριαλ στην τηλεόραση. Καλά έκαναν οι άνθρωποι και δεν ήρθαν, είχαν τα ενδιαφέροντά τους, και με αυτή την έννοια το αναφέρω. Τώρα το λάβαμε και αυτό υπόψη μας και βάλουμε τη συνάντηση στις επτά.

Ένα άλλο σημείο που θα ήθελα να θίξω είναι η ανάγκη για συνεργασία με άλλους φορείς, με τους τσιγγάνικους συλλόγους. Αυτό έχει και τους κινδύνους του, βέβαια. Αν όμως, στους συλλόγους υπάρχει πρωτοπορία, άνθρωποι δηλαδή με μεγαλύτερο βαθμό συνειδητοποίησης για κάποια ζητήματα, θα πρέπει να τους αξιοποιήσουμε, να συνεργαστούμε μαζί τους στο πώς μπορούμε να πείσουμε, να παρέμβουμε.

Και τελειώνω με το εξής, την παρέμβασή μας στο επίπεδο της γραφειοκρατίας, της διοίκησης της εκπαίδευσης. Ένα πρόβλημα που δημιουργείται με την αύξηση των εγγραφών είναι ότι κινδυνεύουν κάποια σχολεία να γίνουν γκέτο, να γίνουν μονοπολιτισμικά. Το συναντούμε στη Νέα Σμύρνη όπου υπάρχει

ο κίνδυνος οι γονείς των λιγότερων μαθητών, των μη Τσιγγάνων, να πάρουν τα παιδιά τους και να τα πάνε σε άλλο σχολείο. Εμείς δεν το θέλουμε αυτό. Τι σκεφτήκαμε; Στις 16 του μηνός, την επόμενη βδομάδα, κανονίσαμε συνάντηση με τον Διευθυντή Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Λάρισας, τους σχολικούς συμβούλους, τους διευθυντές των γραφείων κτλ., για να δούμε πώς μπορούμε να διανείμουμε τα παιδιά, για να αποφύγουμε τη γκετοποίηση.

Αν, λοιπόν, η αμηχανία συνοδεύεται από πληροφόρηση, γνώση και μεράκι, πιστεύω ότι σε συλλογικό επίπεδο θα καταφέρουμε να προκαλέσουμε ρωγμές μακροπρόθεσμα και αυτό να γίνει με όρους που δε θα παραμορφώνουν την ουσία του Προγράμματος. Ευχαριστώ πολύ.